

Tu'unga Malu 'o e Faito'o Malu'i COVID-19: Ngaahi Me'a ke 'Ilo'i

'Oku malu mo ola lelei 'a e ngaahi huhu malu'i

Kuo 'osi fou 'a e ngaahi faito'o malu'i COVID-19 ko eni 'oku tau ma'u 'i 'Amelika ni 'i he ngaahi monitoo kuo nau sivivivi'i 'aki 'a e ngaahi makatu'unga mamafa taha 'i he hisitolia 'o e fonua ni¹. Na'e fakapaasi kakato pe fakamafai'i 'e he U.S. Food and Drug Administration (FDA, Pule ki he Me'atokoni mo e Faito'o 'a 'Amelika)— 'a e huhu malu'i ke ngāue'aki fakavavevave pea na'e 'ikai ke ma'u ai 'e he FDA ha ngaahi me'a 'e fakatu'utāmaki ki he malu 'o e huhu malu'i.

'Oku kei hokohoko atu pē hono muimui'i mo monitoo 'o e ngaahi faito'o malu'i mo hono tu'unga malu mo ola lelei ke ngāue'aki 'e he kakai. Kuo 'osi maa'u mo e ngaahi sisitemi 'a 'Amelika ki hono fakasio ha ngaahi palopalema te ne ala uestia 'a e tu'unga malu 'o e kakai, pea mo ma'u 'a e ngaahi palopalema ni 'i he vave taha he taimi 'e hoko ai.

'Oku ola lelei 'a e ngāue 'a e faito'o malu'i

'Oku 'i ai 'a e ngaahi fakamatala kuo mou sio ai 'oku ne fakamatala'i 'o pehē 'oku lelei ange 'a e faito'o malu'i 'e ni'ihi 'i he ngaahi faito'o malu'i kehe. Kuo fakahā mai mei he ngaahi tesi faka Kiliniki 'oku mālohi 'aupito 'a e kotoa 'o e ngaahi faito'o malu'i 'oku ngāue'aki ki hono ta'ota'ofi 'o e COVID-19. 'Oku faingata'a ke fakamakehekehe'i 'a hono fakahoa 'o e ngaahi faito'o malu'i koe'uahi ko e kehekehe 'a e ngaahi taimi mo e feitu'u na'e fakahoko ai hono tesi kinautolu. 'Oku 'i ai 'a e ni'ihi na'e tesi ia 'o fakatatau ki he kalasi kehe 'o e COVID-19.

'I he hili ko ia ho'o ma'u kakato 'a e huhu faito'o malu'i, 'e kei malava pē ke ke ma'u 'a e COVID-19, ka 'e 'ikai ke pau ia ke ke puke lahi, pe fiema'u ke 'alu ki falemahaki. Na'e fakahā mai mei he ngaahi fakatotolo 'oku peseti 'e 85 'a e mālohi 'o e faito'o malu'i takitaha 'i hono ta'ota'ofi 'o e ngaahi mahaki COVID-19 **lalahi/mālohi** Na'e toe ta'ofi foki 'e he ngaahi faito'o malu'i hono ma'u ko ia 'e he kakai tokolahi **ha taha** 'o e ngaahi faka'ilonga 'o e COVID-19:

- Johnson & Johnson (Janssen), peseti 'e 74
- Pfizer-BioNTech, peseti 'e 95
- Moderna, peseti 'e 94

'Oku angamaheni pē ke 'i ai ha ngaahi uestia kovi makehe

'E 'ikai ke ke ma'u 'a e COVID-19 mei he faito'o malu'i. Kae kehe, hangē pē ko e ngaahi faito'o malu'i kehe, 'e malava ke ke ongo'i 'oku 'i ai ha ngaahi uestia kovi makehe (side effects). Ko e ngaahi faka'ilonga eni 'oku ngāue 'a e huhu malu'i. Ki he ngaahi faito'o malu'i 'oku fiema'u ke huhu tu'o ua, 'e malava ke kovi ange 'a e ngaahi uestia kovi makehe 'e hoko 'i he hili 'a e huhu fika ua. Kapau 'e lava, 'oanga ha taimi ki ho sino ke ki'i mālōlō 'i he 'aho 'e taha pe ua hili hono huhu malu'i koe. Fakapapu'i 'oku tu'o ua hono huhu koe, 'okapau ko e faito'o malu'i COVID-19 'oku ke ngāue'aki 'oku fiema'u ke huhu tu'o ua. 'E 'ikai ke malu'i kakato koe kae'oleva kuo hili ha uike 'e ua mei hono huhu hono ua koe.

'I ho uma na'e fai ai 'a e huhu:

- Mamahi
- Kula
- Ake

'I ho sino kotoa:

- Vaivaia
- Langa 'ulu
- Langa uoua
- Fakamokosia
- Mofi
- Tokakovi

¹ Senitā ki hono mapule'i mo ta'ota'ofi 'o e ngaahi mahaki (CDCP, Centers for Disease Control and Prevention), "Tu'unga malu 'o e ngaahi Faito'o malu'i COVID-19". 'Aho 25 'o Mā'asi, 2021, ma'u atu 'i he 'initaneti 'i he:

<https://www.cdc.gov/coronavirus/2019-ncov/vaccines/safety/safety-of-vaccines.html>.

Ngaahi faka'ilonga 'o e kau kovi fakafaito'o (allergic)

'Oku hāhāmolofia ke 'i ai ha ngaahi ongo'i kovi 'a e sino koe'uhi ko e faito'o, ka 'oku malava pē ke hoko. 'E siofi koe 'e he kiliniki 'o 'oua toe si'i hifo he miniti 'e 15 hili hono fakahoko 'o e huhu malu'i, na'a 'i ai ha kau kovi fakafaito'o 'e hoko ki ho sino. Kuo 'osi ako'i/teu'i kinautolu kenau 'ilo 'a e founga ke tokoni'i 'aki koe.

Tā ki he 911 kapau 'oku 'i ai ha kau kovi fakafaito'o (allergic) hili ho'o mavahe mei he kiliniki. Ko e ngaahi faka'ilonga 'o e kau kovi fakafaito'o (allergic) 'o hangē ko e: faingata'a e mānava, pupula e mata mo e kia, ta vave e mafu, laku mai ha fele 'i he sino kotoa, ninimo mo tāvaivaia.

Tokoni'i kimaautolu 'i hono fakasio ha ngaahi palopalema te ne uesia 'a e malu mo e hao.

Lēsisita ki he v-safe ke lipooti ha ngaahi uesia kovi: v-safe.cdc.gov ('i he lea Fakapilitānia pē). 'Oku hoko ho'o kau mai ke ne fakapapau'i 'a e malu 'o e faito'o malu'i ki he taha kotoa.

Te ke lava 'e koe pe ko ho kautaha faito'o malu'i 'o lipooti 'a e ngaahi uesia kovi ki he Vaccine Adverse Event Reporting System (VAERS, Sisitemi Lipooti 'o e Uesia Kovi Huhu Malu'i). 'Oku ngaue'aki 'e he FDA, (Food and Drug Administration, Pule ki he Me'atokoni mo e Faito'o 'a 'Amelika), Centers for Disease Control and Prevention (CDCP, Senitā ki hono mapule'i mo ta'ota'ofi 'o e ngaahi mahaki) mo e Washington State Department of Health (DOH, Potungāue Mo'ui 'a Uasingatoni) 'a e VAERS ki hono siofi 'o ha ngaahi palopalema 'e ala hoko.

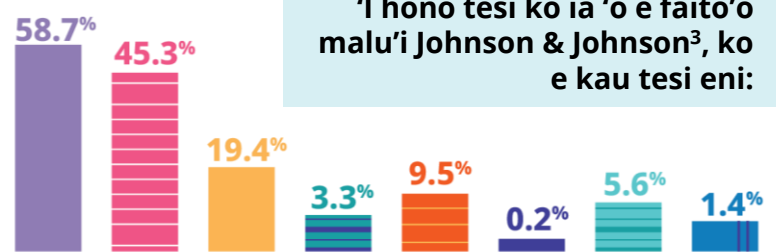
'E lava ke ke fakahū ha liipooti 'i he vaers.hhs.gov.

Na'e kau mai ki hono tesi 'a e kakai mei he ngaahi matakali mo e feitu'u kehekehe

Na'e tesi 'a e faito'o malu'i takitaha 'e he kau Saienisi 'i he kakai 'e laui mano.

'I hono tesi ko ia 'o e faito'o malu'i Pfizer-BioNTech², ko e kau tesi eni:

'I hono tesi ko ia 'o e faito'o malu'i Johnson & Johnson³, ko e kau tesi eni:

'I hono tesi ko ia 'o e faito'o malu'i Moderna⁴, ko e kau tesi eni:

- Pālangi/Hinehina
- Latino pe Matakali Sipeini
- 'Uli'uli pe 'Afilika 'Amelika
- 'Ēsia
- 'Initia Kula pe Tangata'i/Fefine'i Fonua 'Alasikā
- Tangata'i/Fefine'i Fonua Hauai'i pe Fonua Pasifika makehe
- Matakali kehekehe 'e 2 pe lahi ai
- 'Ikai liipooti
- Makehe

²Food and Drug Administration (Pule ki he Me'atokoni mo e Faito'o). "Tohi Fakamahino 'a e FDA (Pule ki he Me'atokoni mo e Faito'o): Faito'o Malu'i COVID-19 Pfizer-BioNTech", Fakataha 'a e Kōmiti Fale'i ki he ngaahi Faito'o Malu'i, mo e ngaahi Naunau Paiolosia felāve'i. 'Aho 10 'o Tisema, 2020, 'atā atu he 'initaneti 'i he: <https://www.fda.gov/media/144245/download>.

³Food and Drug Administration (Pule ki he Me'atokoni mo e Faito'o). "Tohi Fakamahino 'a e FDA (Pule ki he Me'atokoni mo e Faito'o): Faito'o Malu'i Janssen Ad26.CO2.S ki hono ta'ota'ofi 'o e COVID-19", Fakataha 'a e Kōmiti Fale'i ki he ngaahi Faito'o Malu'i, mo e ngaahi Naunau Paiolosia felāve'i. 'Aho 26 'o Fepueli, 2021, 'atā atu he 'initaneti 'i he: <https://www.fda.gov/media/146217/download>.

⁴Food and Drug Administration (Pule ki he Me'atokoni mo e Faito'o). "Tohi Fakamahino 'a e FDA (Pule ki he Me'atokoni mo e Faito'o): Faito'o Malu'i COVID-19 Moderna", Fakataha 'a e Kōmiti Fale'i ki he ngaahi Faito'o Malu'i, mo e ngaahi Naunau Paiolosia felāve'i. 'Aho 17 'o Tisema, 2020, 'atā atu he 'initaneti 'i he: <https://www.fda.gov/media/144434/download>.

'Oku malu pea lelei 'aupito 'a e huhu malu'i ki he fanau, kakai 'oku feitama, mo kinautolu 'oku ai ha'anau mahaki tauhi. Ko e tokolahi ange e kakai huhu malu'i, 'e toe lahi ange e fakamatala mo e mata'ifika 'i he malu mo e ngaahi uesia makehe. 'Oku fakahā 'e he ngaahi fakamatala (data) 'oku malu 'a e huhu malu'i COVID-19 pea hāhāmolofia 'a hono ngaahi uesia makehé.

Talanoa ki ha 'ofisa mo'ui pe tokotaha ngāue kiliniki kapau 'oku 'i ai ha'o ngaahi hoha'a fekau'aki mo hono ma'u ko ia 'o e huhu faito'o malu'i

Allergies (Ngaahi kau kovi fakafaito'o)

- Ko e Centers for Disease Control and Prevention (CDC, Senita ki he Mapule'i e Mahaki mo hono Ta'ofi) 'okú ne fokotu'u mai ha huhu malu'i ki ha taha pē 'oku 'ikai ke kovi ki ai ha me'a he ngaahi me'a 'oku ngaahi 'aki e huhu malu'i.
- 'Oku fa'a tupu 'a e ngaahi kau kovi fakafaito'o ki he faito'o malu'i COVID-19 mei he ngaahi ngako 'i he faito'o 'oku ui ko e poluethelen glycol (PEG) pea mo e polysorbate.
- 'Oku 'ikai ke 'asi 'i he faito'o malu'i 'a e ngaahi me'a fakatupu kau kovi fakafaito'o 'a ia 'oku fa'a 'asi 'i he me'akai, 'a ia ko e ngaahi kau kovi fakafaito'o makehe 'oku 'ikai tonu ke fai ha hoha'a ki ai 'i he taimi 'oku ma'u ai 'a e faito'o malu'i COVID-19. Fakatātā 'aki eni, ko e faito'o malu'i 'oku 'ikai 'i ai ha fua'imoa ai, 'ikai ha to'i 'akau, pea hala ha kemikale fakatolonga.

'Ēfika

'Oku malu 'a e ngaahi naunau 'oku ngaohi mei ai 'a e faito'o malu'i COVID-19, pea 'oku fiema'u kinautolu kae lava 'o fakahoko 'a e ngāue 'a e faito'o malu'i. 'Oku 'i ai 'a e kongā 'e taha 'i he ngaahi naunau 'oku fa'u mei ai 'a e faito'o malu'i Johnson & Johnson, ko e ngaahi 'i loto 'i he tatau 'o e ngaahi sela na'e ngaahi faka leepi (saienisi), ka na'e fuofua ma'u mei he ngaahi fakatōtama na'e fakahoko 'i he ta'u 'e 35 kimu'a atu pe lahi ai. 'Oku lahi 'a e ngaahi faito'o malu'i hangē ko e, mīsele, lūpela, hepataitisi A, 'oku ngaohi 'i he founa tatau. 'Oku 'ikai ke 'i ai ha faito'o malu'i 'e 'i ai ha kongā tangata ai (kau ai e sela pēpē), pe ko e vailasi COVID-19, to'i 'akau, fakatolonga, pe ko ha me'a mei ha fanga manu kau ai e puaka pe ko e selatini. 'Oku 'ikai ke fo'u 'a e faito'o malu'i 'i loto 'i ha fua'imoa, pe fa'u'aki ha me'a 'oku ngaohi mei he fua'imoa.

Ngaahi Mahaki Tauhi

- Kuo fakahā mei he ngaahi fakatotolo 'oku malu mo ola lelei tatau pē 'a e faito'o malu'i COVID-19 ki he kakai 'oku 'i ai honau ngaahi mahaki tauhi. Na'e peseti 'e uanoa ki he 45 'o e kakai na'e kau 'i hono tesi 'o e faito'o malu'i, ko e kakai na'e 'i ai honau mahaki tauhi hangē ko e fu'u sisino, suka, mahaki mafu, mahaki 'ate, pea mo e'eitisi (HIV).
- 'Oku fakangatangata pē 'a e ngaahi fakamatala fekau'aki mo e ngaue 'a e faito'o malu'i ki he kakai 'oku vaivai honau sino ki he mahaki, pe vaivai honau sisitemi malu'i. 'Oku kei fokotu'u atu pē 'e he CDC 'a e faito'o malu'i ki he kakai peheni, koe'uhi 'oku ma'olunga ange 'a e faingamālie ke nau puke lahi ai 'okapau 'e ma'u kinautolu 'e he COVID-19.
- 'Oku fale'i 'e he kau mataotao 'i he mala'e 'o fai fā'ele mo e feitama ke huhu malu'i COVID-19 'a e kakai 'oku feitama, fakahuhu pēpē, pe palani ke feitama. 'Oku fakahā 'e he ngaahi fakamatala (data) 'oku malu 'a e huhu malu'i COVID-19 lolotonga 'a e feitama. Ko hono mo'oni, kuo fakahā 'e ha ngaahi ako, 'oku malava pē 'e ha fa'ē 'o 'oange ki he'ene pēpē 'a e ngaahi malu'i fakaesino (antibodies) mei he COVID-19 lolotonga 'ene feitama pe fakahuhu. 'Oku tu'u lavea ngofua 'a e kakai feitama ki he puke lahi 'i he COVID-19, a'u ki he mate. Ko e malu taha pē 'a e ngaahi faito'o malu'i.